

Тарасова Ірина Вікторівна

к.ю.н., доцент, доцент кафедри права

Київського кооперативного інституту бізнесу і права

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ПОСИЛЕННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Питання захисту прав людини у кримінальному судочинстві неодноразово були об'єктом розгляду різних вчених. Маємо погодитись з формулюванням наданим Сорокою С. О., Крижановським А. С., що: «Кримінальний процесуальний кодекс (далі КПК) України містить ефективні засоби та механізми захисту прав і свобод учасників кримінального провадження, усі стадії судочинства чітко врегульовані, вони ґрунтуються на демократичних і гуманістичних засадах, а норми процесуального права утворюють своєрідний зв'язок із нормами матеріального права та діяльністю суб'єктів правозастосування» [1, с. 1].

За загальним правилом, розкриваючи питання захисту прав людини у кримінальному провадженні наковці приділяють більшу увагу тим положенням законодавства України, які направлені на захист прав підозрюваних, обвинувачених. Випадки порушення прав підозрюваного (обвинуваченого) з боку правоохоронних органів набувають у суспільстві значної огласки та публічно засуджуються. Це безумовно є позитивною ознакою розвитку громадянського суспільства. Порушення прав підозрюваних (обвинувачених) на справедливий суд є предметом розгляду Європейського суду з прав людини. Однак, питання порушення розумних строків проведення досудового розслідування та судового розгляду висвітлюються за частую як порушення права підозрюваного (обвинуваченого) на справедливий суд але мало хто розглядає ці випадки як порушення прав потерпілих на справедливий суд.

Маємо підкреслити, що питання захисту прав людини у кримінальному судочинстві має комплексний характер, оскільки охоплює захист прав всіх учасників кримінального провадження та їх можна поділяти на дві ключові групи:

- 1) захист прав підозрюваних, обвинувачених;
- 2) захист прав потерпілих.

Стосовно першої групи питань у національному законодавстві існує гарантоване державою, доволі широке, коло прав підозрюваних (обвинувачених), яке є втіленням конституційної ідеї пріоритетності особистості, її прав і свобод, в тому числі і щодо забезпечення особистої недоторканості, захист честі та гідності й права на захист.

Стосовно другої групи питань більшість вчених [1, с. 2], думки яких ми поділяємо, наголошують, що на законодавчому рівні досі існує диспропорція обсягу процесуальних прав потерпілого по відношенню до обсягу прав підозрюваного (обвинуваченого), особливо у дотриманні засади рівності всіх громадян (а також учасників кримінального провадження) перед законом і судом, а також засади змагальності та права на захист. Одним із доводів щодо нерівності обсягу прав підозрюваних (обвинувачених) та потерпілих виступає саме нерівність у нормативному закріпленні способу реалізації права на захист.

В Україні розроблено ефективний правовий механізм реалізації свободи обрання форми здійснення захисту прав людини у кримінальному судочинстві: особисто та/або через незалежних та професійних захисників. Цей механізм розроблено на виконання ч. 1 ст. 59 Конституції України, де закріплено право кожного на правову допомогу, а також право на вільний вибір захисника своїх прав [2]. До одній із складових цього механізму слід віднести визначає у КПК України коло суб'єктів, котрі мають право здійснювати захист прав людини у кримінальному судочинстві. Дане право є і у підозрюваного (обвинуваченого) і у потерпілого. Однак способи реалізації даного права, загального та конституційного, на наш погляд, містять дискримінаційні ознаки для потерпілих (жертв) кримінальних правопорушень. КПК не передбачає можливість надання потерпілому безоплатної правової допомоги, як це передбачено для підозрюваного (обвинуваченого). Крім того, хоча потерпілому слідчий і вручають пам'ятку про процесуальні права та обов'язки під час проведення процесуальних дій, але потерпілі не завжди користуються ними. На практиці потерпілі не завжди проявляють активності у захисті своїх прав

у кримінальному судочинстві, оскільки за частую помилково вважають, що захистом їх прав займається прокурор.

На наш погляд, доцільним було б закріпити у КПК право потерпілого, у виключних випадках, на отримання правової допомоги на професійній основі за рахунок держави. На реалізацію цього має бути внесено зміни до ст. 20, 56, 58 КПК [3]. Крім цього, слід покласти у обов'язок слідчого (прокурора) під час досудового розслідування, а особливо проведення допиту потерпілого окремо з'ясувати, чи не потребує особа (потерпілий) професійної правової допомоги.

Питання залучення представника потерпілого за рахунок держави слід розмежувати, наприклад, у наступний спосіб: 1) за бажанням потерпілого, за відсутності у нього фінансової можливості залучити представника самостійно – на час проведення допитів; 2) обов'язкова участь представника потерпілого під час укладання угоди про примирення у кримінальному провадженні. Компенсувати витрати, які пов'язані з наданням безоплатної допомоги потерпілим у кримінальному провадженні слід надати прокуратурі від імені держави у порядку регресу до засудженого щодо відшкодування процесуальних витрат на правову допомогу у кримінальному судочинстві.

Таким чином, внесення до кримінального процесуального законодавства України запропонованих положень призведе до посилення захисту прав потерпілих та покращення механізму реалізації прав учасників кримінального провадження, не погіршуючи стану захисту прав підозрюваного (обвинуваченого) та забезпечить якісну реалізацію завдань кримінального судочинства.

Джерела:

1. Сорока С. О., Крижановський А. С. Захист прав потерпілого під час досудового розслідування. URL: <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2020/feb/20951/18.pdf>
2. Конституція України : Конституція від 28 червня 1996 року. 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 року. №4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>